

Budapest műemlékei

Írta: Mariay Ödön

Közel millió ember él ebben a gyönyörű, hatalmas városban. Millió szempárbán tükröződik meg a Dunapart tündéri panorámája, a koronázó-templon kecske-gótikus tornya, a Vigadó szépséges épülete, a Nemzeti Múzeum klasszikus eszlopcsarnoka, a királyi Várpalota büszke főmbje, a Városháza ódonbájú frontja, az Országház csipkésen finom és mégis gigászi homlokzata, a szépsisakú tornyok, a Bazilika kupolája, a Margitsziget poétikus romjai: a vajjon hány akad e kis lélektükrök között, annyilyan olyan szeretettel tekint ezekre az épületekre, ez emlékekre, amint tekint a párisi, a római, a firenzei, a velencei a maga becezett városára?

Páris, Róma, Firenze, Venezia érdes kövei ragyogóvá koptak volna már ha a szeretetteljes pillantások simogatni tudnának. Ott és minden nagymultú városban úgy tekint az óslakó városa vermosta, viharverte százados köveire, mint hű utód elődjeinek patinás arkénaire. Szeretettel, büszkeséggel és meleg, lélekbe gyökerező érdeklődéssel. Az ilyen városokban közkinceset látnak minden ódon templomban, palotában, kapuboltban, régi oszlopban. Itt mindenütt él a múlt a jelenben is, mert fíról fíra száll a város hajdani élete iránti érdeklődés, mindenki magáénak tekint minden móhos követ, szívbeli ügyének érez minden kis eseményt, mely a századok bezedés épületeivel, emlékeivel kapcsolatos.

A mai Budapest modern nagyváros. Vannak ugyan elég messze időkbe gyökerező, törzsökös családai is, de lakossága túlnyomó részét az utolsó öt évtized gőrgette össze. Maga a törzslakosság is a szélrózsa minden irányából verődött egybe Budavárnak a töröktől történt visszafoglalása után. Igaz, hogy a külföldön is a fővárosok lakossága a legnemzetközibb összetételű.

de tán Európaszerte kevés akad olyan, mely annyiféle elemet gyűjtött volna falai közé, mint a mi szépséges Budapestünk.

Sajnos, ez a mindenfelől összeverődött emberfőmeg nem fordul azzal a meleg érdeklődéssel városa érdekes, szép kövei felé, mint az európai nagyvárosok lakossága. Túlnyomó része részvéltlenül, közömbösen megy el tán kevés számú, de mégis a mi multunkról regélő műemlékeink mellett. A várost, hol él, nem tekinti lelkéhez nőtt fészéknek, csak a napi robotot végzi benne, fizetlet köt, lőt, fut, szalad s ami ráérő ideje akad, olyan szórakozással tölti el, ami a világ minden villamosjárta, villanykorte világította zugában rendelkezésére áll minden emberfiának.

Kevés, nagyon kevés ember akad ebben a zúgó, felemásaró metropolishban, aki elmerengve meg-megáll a Vár egy-egy törökfejes, középkori kapuboltozata előtt, aki elfoivassa az emléktáblák mementóit, aki lelki szemel elé képzeli Mátyás reneszánsz pompájú palotáját, aki szeretettel meg-megnéz egy-egy szépművi vasrácsos ablakot a Vizivárosban, aki bele szeretne tekinteni, ennek a fatár, törökduitta, ezer sebet elcszenvedett városnak érdekes multjába, izgalmas történetébe, aki magérezzo, hogy századok patinás lehetete ül itt is a vészak után megmaradt ódon köveken... Budapest lakosságának nagyon kevés a történeti érzéke. Budapest lakossága alig akar emlékezni, a szegény szépséges Budapestnek kevés az igazi barátja...

„Nincs város, mely jobban reászorulna műemlékeiben megőrkített multja ápolására, mint éppen Budapest”, mondja a Pest és Buda egyesítésének félé százados jubileuma alkalmából „Budapest műemlékei” címmel kiadott pompás albumban gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszter. „Budapest népét sajátos és öntudatos városi egyéniséggé csak nagy eszmék és célok foglalhatják össze. Ily eszményi egyesítő erő a

mult szeretete”. Nagy igazság ez. Budapest minden lakójának lelkébe el kell vetnie ennek a nagymultú városnak a szeretetét, meg kell vele ismertetni a város minden beszédes, régi követ, hogy ezeknek intó szava mindig ott zsongjon bensejében. Csak így kelhet teljes életre magának Budapestnek még mindig szunyókáló lelkiülete, csakis így teremthetünk pirospszgás, magyar Budapestet.

A most ismertefendő „Budapest Műemlékei” című szép, hézagpótló munkát Budapest székesfőváros és a Műemlékek Országos Bizottsága adta ki. Összefoglalása annak az előadássorozatnak, melyet a Bizottság tavaly gróf Klebelsberg kultuszminiszter kezdeményezésére oly szép sikerrel rendezett.

Kertész K. Róbert államtitkár, a Bizottság egyik elnöke pregnáns szavakkal mutat reá a mű előszavában, mily fontos célt szolgál ez a nagy, érdekes munka: „A műemlékek megismerése életrehívója a hagyományok tisztelésének és ezáltal a történetírás és néprajzi tudomány mellett a nemzeti gondolatnak hatalmas isfapolója. A nagyvárosoknak, az országok fővárosainak lakosságát a szülőváros multjának emlékei írntat való ragaszkodásnak kell érzesben egyesítenie. A történelmi mult megőrzésének és emellett az egészséges lokálpatriotizmusnak is ez a legmélküthözletlenebb előfeltétele. Budapestnek világvárosi, az ország területéről ideözönlött konglomerát lakossága csak úgy válhatik Magyarországr fővárosának méltó lakosságává, ha a főváros nagy multjának emlékein keresztül azzal egységesen összeforr.”

A Budapest műemlékeit ismertető nagy munkát nyole jeles szakudós írta: dr. Gárdonyi Albert, dr. Kuzsinszky Bálint, dr. Szőnyi Ottó, dr. Lux Kálmán, Csányi Károly, Focke Ernő, Kertész K. Róbert és a szerkesztő, dr. Lechner Jenő.

Budapest történetét dr. Gárdonyi Albert írta meg alapos, összefoglaló tanulmányban. A fona

at visszaviszi egész addig a feliratos oltárig, melyet a Gellérthegy déli lejtőjén, Kelenföld felett találtak s amely egy kelta törzshöz utal. Kifejtő Aquincum elnevezésének a kelta „ak” szóból (vizet jelent) való eredetét s megtanít arra is, hogy a Buda név nem Attila testvérének nevéből származott, hanem a szláv „voda” (víz) szóból. Pest elnevezése is szláv eredetű.

Elmondja, mint alapult a budai Várhegyen az első telep a tatárdúlás után, mint lendült neki a fejlődés az Anjouk alatt, mint alakult ki lassacskán a budai udvar. Tömören foglalkozik Zsigmond király alapvető építő tevékenységével, melyet Mátyás fejezett be a nagyszerű, abban az időben páratlan fényű reneszánsz vár megteremtésével. Nagyon érdekes a török hódítás alatti életről szóló fejtegetése, mikor elkészültek a szép fürdők s mikor karesú minarétek rajzolódtak rá a féldholdjárta budai égre. I. Lipót kiváltságlevelei a Habsburgok rendelkezései, Széchenyi működése s a megyenyolc utáni idők azok a határvonások, melyek Budapest jelenéhez vezetnek.

Dr. Kuzsinszky Bálint nagy történelmi tudással tárja föl Aquincum érdekes múltját. A hajdani római tábor élete elevenül meg előttünk. A kiváló tudós szakavatottságával ismerteti meg az olvasót az ott talált feliratos táblákkal, műtárgyakkal s a kis amfiteátrummal.

Dr. Szőnyi Ottó a román stíluskorok és a Margitsziget műemlékeiről értekezik. Foglalkozik a tabáni plébániatemplom kőfaragvány töredékeivel, a pesti belvárosi templom román eredetével, az óbudai román műemlékekkel. A Margitsziget egyházi jellegű épületeiből, a csónka falakból, a porló kövekből kiolvassa a Nyulakszigetnek hajdani szépsége titkait.

Dr. Lux Kálmán a gótika műemlékeit ismerteti. Így a Nagyboldogasszonyról nevezett plébánia főegyházát, stb. Legérdekesebb azonban az, amit a régi Budavárról mond el. Termékeny fantáziája és nagy tudása teljes szépségében rekonstruálja meg bennünk Mátyás ragyogó palotáját: A koronázó főtemplomról szóló tanulmánya is lekötő olvasmány. Csányi Károly a reneszánsz stíluskorokból fentmaradt kevésszámú művel foglalkozik nagy szakavatottsággal. Foerk Ernő pedig a török hódoltság műemlékeivel, életével ismerteti meg bennünket. Látjuk a törökök által városot iskoláival, a pasa palotájával, fürdőit-

vel, mecsetejével. A várost, hol Gül Baba élt, a rózsák atyja, kinek elhanyagolt türbéje ma is áll még.

Kertész K. Róbert a barok stíluskorok elégszép számmal reánk maradt emlékeiről írt elmélyedő, részletes tanulmányt. A barok művészet tömör értelmezését adja bevezető soráiban s azután rátér e korszak változatos és gazdag budapesti példáinak taglalására. Mint általában írja: Bécs barok pompájának letompított sugarai estek ide. Kifejti, mily sokat köszönhet e téren Pest a papi rendeknek. Hogyne, hisz a budai nagy ostrom után igazán romhalmaz volt a város, valósággal újjá kellett építeni. Rómer eredeti kiáltás nyomán írta: „Omladék és romhány, elszórt piszkos katonatanyák és bedülőfélben levő lóolok valának az egyedüli építési maradványok, melyeket a seregek véres verítékkel visszafoglaltak”. Lipót király intézkedett aztán a nagytakarítás iránt. Megindultak a nagyjelentőségű települések, melyek az ősi lakosságot alkoták. Sváb, bajor, francia, osztrák, olasz, sőt spanyol családok tödulnak be és vernek itt gyökeret. Nagy munka indul meg, melyben a derék szerzetesrendeknek volt legnagyobb szerepe. A barok-művészet átveszi az uralmat. Hazánkban e művészet későbbben az úgynevezett kuriális stílus bájos alkotásaiban sajátos, hönijelleget öltött. A tanulmány reámutat a Mária Terézia korában virágzó egyházművészetre. A királynő fényes palotaépítkezése reásütötte bélyegét az újjászületett városokra. Azután Budapest templomainak történetébe, gazdag szépségei közé kalauzolja el az olvasót Kertész K. Róbert minden részletre kiterjedő tanulmánya. Megismerkedünk az egyetemi templommal, az egykori Pálosok templomával, a rendházzal, a Ferencendiek templomával, a Rókus bájos Rozália kápolmájával, a görög templommal, melynek szép udvara Hild József műve. Sorra kerül a szépséges sírkü, tabáni ráctemplom, a Szent Anna templom s a többi mind, ahol csak szépségek hallgatnak a tömjénfüstös levegőben.

A gazdag barok kor termékei, emlékei közül nemesek a templomok érdemeinek figyelme. Számos érdekes szobormű is maradt reánk. Ilyen a szép budavári Szentháromság szobor. Feretti Bernát budai kőfaragómester műve. S mennyi kedves meghitt szobor tűnt el a régi Pest, Buda tereiről, utcáiról.

A barok paloták közül legértékesebb: a Rokkantak Háza, a mai városháza, Barok, rokokó kapuk, homlokzatok sokféle hirdetik a városban e korszak termékenységét. A magyar barok mecénása és legnagyobb építője Grassalkovich Antal herceg volt.

Sok érdekes adatot találunk itt a híres, régi pesti fogadóknál is. Az érdekes, mindvégig lekötő tanulmányt dús, szép képanyag kíséri.

Dr. Lechner Jenő József nádornak, a város újjáépítőjének korával foglalkozik a főváros egyesítéséig. Ekkorra esik Hild városépítési terve, majd föllép a szépitő bizottmány, lázas munka kezdődik a Duna mindkét partján. Megállapítják az első építési szabályzatot. Egyre-másra emelkednek a díszes paloták a pesti oldalon, köztük Pollák remeke, a Nemzeti Múzeum, Hild művei a megyeháza s a Lloyd épület, ahogy akkor nevezték, a „Kereskedelmi pitvar” a szép, emelletes portikusussal. Hild művéből alakult ki a Bazilika is, melyet Kauser József fejezett be. A nemes kálvintéri református templom Balla Antal tervét dicséri.

Pollák műve a hajdani Sándor-palota, a mai miniszterelnökség is. Főlépülmek a színházak, a nagy szállók, a Lánchíd s az Alagút — s ime, itt áll előttünk a mai, fényes Budapest. Az albumot nem kevesebb, mint ötszáz kép díszíti. A szépnyomású illusztrációk a főváros minden számottevő műemlékét, érdekesebb épületét bemutatják az olvasónak.

Ez a pompás emlékalbum — mely a Pfeiffer féle Nemzeti könyvkereskedésnél jelent meg — bizonyára igen sok barátot szerez majd Budapestnek.

Budapest ma már magyar. De még nem alakult ki teljesen a lelkesége. Csak akkor érdemli meg az „ország szíve” gyönyörű elnevezést, ha csakugyan a magyar fajta vérkeringésének liktető főknza lesz. Ez pedig azon a millió emberen mulik, akik e büszke, szépséges várost lakják. Millió szívnek kell Budapestért dobogni, hogy e város az össznagyság szíveként doboghasson.

Nagy múlt, fájó tanulságok és dicsőséges századok beszélnek Budapest mementós köveinek ajakával millió emberhez. Mindig e multa kell emlékeznii szeretettel annak, aki Budapest jelenét mélységesen magyarrá és jövőjét nagyvő ohajtja tenni.